

За „типологическата общност“ на Блок с Л. Стоянов (опитът да се сближи авторът на „Стихи о России“ с „Меч и слово“, 1916) няма да говоря — абсурдността тук е очевидна. Дори написаното за Гео Милев също не удовлетворява. Гонейки някакви свои цели, изследователката не е критически възприела онова, което е казано вече по темата, и оттам да продължи. Имам пред вид статиите на Г. Бакалов, Г. Цанев и др.

Не по-малко странно е, че даже при наличието на подглава „Българските преводи на Блок“ (с. 94—103) в книгата не е разгледан като художествена структура, като постижение на нашата преводческа школа нито един превод, и то при положение, че само поемата „Дванайсетте“ е позната на българския читател в четири самостоятелни превода — на Д. Осинин и Гео Милев (от началото на 20-те години), на Т. Харманджиев и Мл. Исаев (от годините на народната свобода). Вместо анализ на преводите тук четем пространни библиографски справки от различно естество. Читателят е в правото си да очаква една компетентна оценка поне на 5000 стиха на Блок, преведени досега от Мл. Исаев. Ала и това не е сторено.

Не мога да отмина и такъв род увлечение: предоверяването на анкетираният от Даскалова наши поети и литературни критици. Невинаги и не всяко признание (спомен) за изпитано влияние е вече доказателство в ръцете на работещия в областта на сравнителното литературознание. Главното и сигурното свидетелство в случая са художествените произведения, черновите, личната кореспонденция и др. Така ли е в книгата „Александър Блок и България“?

Само отчасти. Така се е получило, защото въпросите на анкетора често насочват към желаните отговори. И това се улавя в анкетите с Н. Лилив (с. 178—181), К. Константинов (с. 187), М. Марчевски (с. 197—199) и др. Например от анкетата с К. Константинов узнаваме, че екземплярът от „Дванайсетте“, получен от него през 1920 г. чрез Цариград (с илюстрации на Наталия Гончарова), бил „единственият, попаднал в България от новата популярна поема на Блок“ (с. 187). В същност истината е друга: Д. Осинин, Г. Цанев и всички ония литератори, които са били свързани с легалния партийен печат, са разполагали с друго издание на „Дванайсетте“ (изд. „Алконост“, 1918). По това именно издание, както подробно говори в спомените си Д. Осинин, той прави първия превод на поемата, поместен в сп. „Червен смях“, бр. 37, 1920 г. Известно е също, че свой, вероятно „излишен“ екземпляр от „Дванайсетте“ Гео Милев изпраща на Ем. Попдимитров в Кюстендил. С други думи, едва ли екземплярът, за който говори К. Константинов, е бил „единственият, получен в България“. Някои от тия факти са известни и на Ек. Даскалова, дори в книгата си тя се позовава на тях, но въпреки това неточността в спомените на К. Константинов

не е коригирана, останала е без коментар (вж. с. 95).

Итъквам това, защото прекалено много внимание е отделено на превода „За любовта, поезията и държавната служба“, издаден във Враца през 1922 г. Трябва ли да напомним, че този превод е отхвърлен от прогресивната ни общественост. Ето какво пише Н. Хреков: „Да се разглеждат подобни преводи е истинско губивреме. И малкото труд, който правим, е само за това, че книгата е от Александър Блок, един от големите поети на двадесетия век не само в руската земя...“ (Разговор, бр. 71, 24 юни 1922).

Времето, обхванато в книгата „Александър Блок и България“, завършва някъде към 1975 г. Прибавени са в края три странички („Вместо заключение“) за традицията на Блок, която продължават някои наши днешни поети (Д. Василев). Естествено Ек. Даскалова не е успяла да обгърне всичко по темата, някъде е прекалено обстоятелствена и библиографски пълна, а на места фрагментарна и неубедителна, но все пак това е първото у нас по-цялостно изследване на рецепцията на Блок. А това не е малко.

Христо Дудевски

„БЪЛГАРО-РУМЪНСКИ ЛИТЕРАТУРНИ
ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ПРЕЗ XIX В.“
С., БАН, 1980, 316 с.

Това е най-сериозният труд, посветен на века на изключително плодотворните взаимодействия на националните литератури на двата съседни народа. И трябва да погледнем близо сто години назад, за да видим как литературните историци запознават постепенно своя народ с литературния живот на съседите, като изтъкват сътрудничеството и синхронното развитие на двете литератури. От случайните отначало статии за някои общи страни в развитието на румънската и българската литература се достига след Първата световна война до подчертан интерес към литературата на съседите през XIX в., обаче без никакви оригинални приноси. Българските литературни историци съобщават за постиженията на румънската литературна история, румънските пък черпят сведения само от български публикации. Но след 1944 г. проучванията в румънските архиви откриват все повече и все по-значителни данни за културноисторическите условия на нашето Възраждане в Румъния, историческите съпоставки стават все по-задълбочени, синтезите стават все по-обширни и перспективни. А през 70-те години в нашите страни излязоха десетина приносни монографични труда, посветени на литературните ни взаимоотношения през миналия век.

Нарочно оглеждаме изминатия път на румънската и българската компаративисти-

ка в тази област. Това се налага и улеснява от съдържанието, авторския колектив, темите и научното качество на статите в разглеждания сборник, подготвен от Института за литература при Българската академия на науките и от Института за литературна история и теория „Дж. Кълинеску“ при Академията за обществени и социални науки на СР Румъния. Пристъпва се към качествено нов етап при проучване на сложните въпроси на тези връзки и взаимодействия, с нови проблеми, методи, теми и задачи. Румъно-българското сътрудничество при разглеждане литературните течения, социалните условия, културните центрове, изразите средства на нашата литература през XIX в. е все по-плодотворно. Плодовете му са научни трудове, които очертават все по-ясно фигурите на румъно-български билингвистични писатели, посочват етнопсихологическата основа на типологическите съпоставки на писатели, изразители на общи, югоизточноевропейски тенденции, рецепцията на съответната литература в съседната страна и т. н.

Сборникът е замислен в три основни дяла: 1. Теоретичен, в който се разглеждат поотделно от румънски и от български учен, методологически и типологически въпроси на тези взаимоотношения; литературноисторически въпроси — връзка на литературата със социално-националния идеал и с литературното течение на епохата. 2. Конкретни проучвания: типологически съпоставки, билингвистични писатели, задгранични литературни центрове, румънската общественост и българските писатели или отражение на съдбата на поробена България в творчеството на румънски писатели. 3. Библиография.

Неслучайно сборникът се открива със статията на Илия Конев, учен с голяма ерудиция на югоизточноевропейски компаративист и с научно обоснована и перспективна методология за изследванията на литературните взаимоотношения между балканските народи през XIX в. Статията му „Класификация и типологически особености на българо-румънските литературни взаимоотношения през XIX в.“, е до голяма степен приносна, с модерни тълкувания и нови принципи и задачи на тези изследвания. През XIX в., когато се създават съвременните ни национални литератури, тези взаимоотношения са обусловени от вековната им приемственост у тези два народа, „свързани в основни области от духовното и политическото им развитие“. Тогава взаимоотношенията с европейските литератури имат повишена, определяща роля при оформянето на румънската и на българската литература като национални. Румънската литература улеснява възприемането от българската интелигенция на редица произведения от чуждата литература. Това културно взаимодействие е многостранно и благоприятно и за двата народа и е „важна предпоставка за прогресивната идейно-естетическа

насока на литературните връзки помежду им“ (с. 17). И с пълно право Ил. Конев утвърждава принципно становище да разглеждаме българския революционен печат в Румъния, свързан с „идейно-политическата и социална основа на румънската действителност“ (с. 19). Така ще разберем и безпощадната критика на Ботев към тези, които плачат за Париж, както и пророческите мудри за стъпките към бъдещето, направени от Парижката комуна, като проследим възприемането ѝ и от румънския печат. Не може да се споменат тук всички принципи за изучаване типологическите сходства в българо-румънските литературни взаимоотношения, изтъкнати от Ил. Конев. Пресилено е твърдението му, че румънската литература била възприела славянската идея — това важи само до 30-те години. А пък фактът, че големите наши възрожденски писатели не са писали художествени произведения на румънски език, се обяснява със съществуването на многобройна, с национална култура и образование българска емиграция в Румъния, създава редица национални културни институции в братската страна, която наистина „придобива значение на среда и база за развитието на новата българска литература“ (с. 17).

Статията на Елена Сюпюр, написана на същата тема и от същите методологически позиции, доразвива някои податки на Илия Конев. Наистина пресилено употребяваният изтърган, овехтял термин „влияние“ е билал употребяван там, където сме имали „идеологическа общност“. Българският литературен емигрантски център в Румъния запазва същността и основните черти на развитието на българската национална литература през XIX в., въпреки че българската емиграция се е интегрирала в икономическия и социалния живот на Румъния благодарение на сходна концепция за положението на народите и за идеологическата революционна роля на литературата. Взаимоотношенията стават благодарение и на двуезичието на българските емигрантски писатели, които не само възприемат румънската култура, но и дават българска културна информация на румънското общество. С това двуезичие се обяснява и липсата на български преводи от румънската художествена литература — българските емигранти са я чели в оригинал. А и чрез румънски преводи се запознават с редица произведения на западноевропейската литература.

На два пъти Елена Сюпюр споменава за идейните и литературните връзки на Ботев с „социалистическия кръг на К. Доброджану-Геря“. Той не е още на Геря, а на Судзиловски-Русел и на Зубку-Кодрану. К. Доброджану едва е дошъл в Букурещ, и то с престижа на народник и нихилист. Много по-правилно е формулирал тази страна на румъно-българските литературно-идеологически взаимодействия Георги Димов, който посочва, че формираната под влиянието на руската револю-

ционна демократическа идеология българска революционна емиграция в Румъния става един от проводниците на руските философски и литературни идеи сред румънското прогресивно общество (с. 45). Обаче румънската общественост и публицистика прави на българската революционна емиграция още по-познати и близки целите на утопическия социализъм, а особено на извънредно популярните в Румъния (чрез вестниците на К. А. Росети и на Чезар Болиак) Мачини и Гарибaldi (с. 46).

Георги Димов разглежда органическата връзка между „националните борби и формирането на новата българска литература“, на националното съзнание, език и култура. Или, както казва в монографията си „Национална революция и национален литературен процес“, на с. 12: „Преди да се осъзнае като естетически феномен, литературата се възприема като народностно-идеологическо явление.“ Понеже освободителните борби на съседните народи предхождат чисто българските, то българските революционери участвуват и в тях и по такъв начин оттогава българската революционна идеология се характеризира със своя неизменен хуманизъм и интернационализъм и преди всички с гражданско-патриотичната си същност. Тръгнала от напълните нужди на народа за свобода, за творческа изява на националното съзнание, възрожденската ни литература намира в народните поетически традиции условия за своето ускорено развитие. На национално-патриотична, хуманистична, демократична и интернационалистическа борческа революционна основа се създават всички жанрове на българската художествена литература.

Мирча Ангелеску само скицира някои „Националнопатриотични черти на румънската литература през XIX в.“ Националнопатриотичните стремежи се отразяват все повече в началото на XIX в. в румънската художествена литература под влиянието на ардялската школа и на писателите-историчи, които ще подготвят и ръководят буржоазнодемократичната революция от 1848 г. Основна тема в румънската поезия, белетристика и драматургия става историзмът — възхваля на великите владетели от XIV—XVII в. на развалините на техните крепости и дворци. Вдъхновението от историческото минало, от порутените му паметници, от художествените и народностни ценности на фолклора не е романтична мода, а духовна потребност, определена от патриотически устрем на епохата. Едно бегло съпоставяне на посочените от Мирча Ангелеску националнопатриотични черти на румънската литература и на изтъкнатото от Г. Димов създаване на българската литература в кипежа на националноосвободителната борба може да открие голямата разлика между възпяването на миналото величие като черта на румънската литература и възпяването на мъченичеството, стремежите и борбите на народа за свобода като извор

и същност на българската литература.

Епохата на най-интензивното румъно-българско взаимодействие в областта на литературата през XIX в. е под знака на романтизма като литературно течение. В кратка, но съдържателна статия румънският учен Паул Корня си е поставил трудната, но съразмерна с неговата ерудиция и кръгозор задача да характеризира не само етапите на романтичното течение в румънската литература през периода 1830—1870 г., но и да синтезира „под формата на работна хипотеза“ основните общи въпроси на югоизточноевропейския романтизъм. Те са следните: появява се едновременно с институционализирането на литературата в съответната страна; продължава Просвещението и е израз на пробуждането на националното съзнание; свързан е с фолклора, с идеализирането на миналото, с култивирането на демократизма и борческото изкуство; приема романтично-неокласицистични и романтично-реалистични форми; чуждите модели се приемат еkleктично; разпространява се бързо от една в друга югоизточноевропейска страна, но определящите литературни въздействия идват от големите световни писатели. А що се отнася до румънския романтизъм и до неговите етапи, най-важен е вторият, от 1840—1860 г., на писателите „нашописти“, защото е най-революционният и най-близък до същността на българския романтизъм, единствен в състояние да въздейства върху българските възрожденски писатели. Върху на румънския романтизъм, пък даже и на цялата румънска литература е четвъртият етап, но той е представен изключително от генералното творчество на Михайл Еминеску.

Кръстю Генов, който утвърди в българската литературна история, че българският романтизъм се развива едновременно с формирането на народа ни като нация и със създаването на възрожденската литература, е автор на статията „Характерни черти на романтизма в българската литература“. Двата му периода са: 1) на национално-будителския и патриотично-революционен патос; 2) на националноосвободителния и социално-революционния патос.

След тази първа част от методологически и обзорни статии във втората част са групирани статии на румънски и български учени, които разглеждат, понякога съвместно, най-различни аспекти на румъно-българските литературни взаимоотношения през XIX в.

Пеньо Русев и Думитру Завера правят съпоставка между „Антон Пан и Петко Славейков“, като изтъкват „Биографични, творчески и литературноисторически съответствия и различия“ между двамата поети. Това е добре замислено и отлично изпълнено начало на всестранно разглеждане личността и творчеството на Антон Пан в югоизточноевропейски измерения. Типологическата съпоставка между него и Петко Славейков е доведена основателно до момента, когато българският поет започва да гледа на фолк-

лора и като на обект на събирателска дейност, а не само като на извор на творческо вдъхновение.

Такива проучвания трябва да се правят не само във фолклорен аспект. За румънските литературни истории, от Дж. Кълинеску насам, А. Пан представлява в румънската литература манталитетът на балканците, от който тип са Йон и Матей Караджале, Йон Минулеску, Йон Барбу и Тудор Аргези.¹ В духа на тази мисъл на Кълинеску посочените от него автори са разгледани напоследък в една румънска книга, посветена на „югоизточноевропейския дух“ в румънската литература.² А не са прави П. Русев и Д. Завера, като твърдят, че едва днес А. Пан бил правилно оценен и бил заел мястото си в историята на румънската литература. Това място му е определил Н. Йорга (в 1907 г.), Овид Денсушану (в 1935 г.), Мозес Гастер (в 1935), Дж. Кълинеску (в 1941). Съвременната преценка започва от повика на Йон Барбу в 1925 г.: „За едно по-справедливо почитане на света на Антон Пан.“

На пръв поглед българско-румънският поет Георги Пешаков има щастлива съдба. От век и половина името му е споменавано винаги сред пионерите на новобългарската поезия. И все пак той не е достатъчно познат, нито пък е познат и оценен правилно чрез най-хубавото, което е успял да създаде. В този смисъл статиите на Константин Велики и Трендафил Кръстанов в сборника са навременен сериозен принос. К. Велики е направил най-много, за да се запознаем с превратностите в бурния му живот и да разберем интелектуалните му и нравствените устои. В сборника румънският учен публикува откъслечи от четири негови гръцки писма от 1837—1838 г. Най-важното е писмото от 1 март 1837 г., адресирано до братовчед му Митраке Малич в Крайова, с предложение да го прочете пред събрание на българските интелектуалци в града. В него Пешаков изразява — по повод на окръжното писмо на Априлов — призив за общобългарско разбирателство по въпросите на новобългарския език — свои мисли по тези въпроси и характеризира излезлите български граматика, както и все още ръкописната граматика на Кипиловски. От тези писма научаваме и някои непознати литературни факти. Митраке Малич бил чел своя поема пред българските интелектуалци в Крайова. Пешаков изпратил на Априлов гръцка ода, която му бил посветил. В последния раздел на статията си К. Велики разглежда литературното творчество на Пешаков.

Напоследък и Паул Корния си е поставил за цел да определи темите и поетическите особености на Пешаков като поет и мислител,

мястото му в историята на румънската литература. Направил идейно-художествен анализ на поемата „Поетическа ласка“,³ той подготвя нейното издаване. Подготвя за печат паренетичния му труд с чудновато заглавие „Ъмпъртескул синуал“.⁴

Открил в архива на Георги Раковски две непознати досега Пешакови стихотворения на български език, Трендафил Кръстанов отпечатва тук приносната статия „Георги Пешаков и началото на новобългарската поезия“. Въпреки че привлича много факти като аргумент за българския произход на Пешаков, за неговото добро образование, тезата му е неубедителна. В същност автобиографичните му бележки и писмата му ни дават достатъчно материал, за да се напише една достоверна негова биография. През 30-те години, когато е в българско обкръжение и в килежа на културните въпроси, които са занимавали българската емиграция в Букурещ, Пешаков упорито, с болезнено самолюбие търси да се изяви, да намери признание, да направи кариера — и като румънски поет, и като български поет, и като сръбски поет и книжовник в Сърбия, пък даже и в Русия чрез Венелин. Най-важното в изследването на Тр. Кръстанов е стремежът да изтъкне какво е естетически най-ценно в малкото по обем българско литературно наследство на Пешаков. И с пълно право той се спира на публикувания от Безсонов, изпратен на Венелин негов „Завет“. Това е най-изстраданото негово стихотворение, което действително е писал с непосредствено, искрено вдъхновение и в което се е доближил до народната поезика и до хубав български език. И именно с него той трябва вече да влиза в антологите на възрожденската поезия.

Необходимо е да се напише един ясен биографичен очерк за Георги Пешаков, с научно обоснована хронологическа последователност и със социално-исторически, политически и психологически обяснения на много моменти от усложнения от неоснователните му амбиции живот, за да не се достига вече до погрешни твърдения. Защото именно недоброто познаване на живота, личността и творчеството на Пешаков даде повод за едно произволно приписване на някакво двойно негово съществуване и под маската на един друг румънски писател, негов съвременник, скрит под псевдонима Зилот Ромънул.⁵

В статията „Румънските писатели от XIX в. и България“ Родика Флора проследява

³ Paul Cornea. Originile romantismului românesc. București, 1972, p. 387—396.

⁴ Паул Корния внесе на тази тема научно съобщение на Втория българо-румънски симпозиум в София през септември 1980 г.

⁵ A. I. Alexianu. Jos masca, Zilot! — Săptămîna culturală a Capitalei. București, 1978, № 394.

¹ G. Călinescu. Istoria literaturii române dela origini până în prezent. București, 1941, p. 730.

² Mircea Muthu. Literatura română și spiritul sud-est european. București, 1976.

отражението на българската действителност в пътеписите на Д. Болинтиняну, Д. Ралет (не Рале), Ч. Болиак, епископ Мелхиседек; отклика на румънските поети Н. Скуртеску и Дж. Баронзи на „българските ужаси“ през 1876 г. Обаче легендата на Василе Александри „Ходжа Мурад паша“, писана през януари 1876 г., не е никаква алегория, в която поетът бил изразил негодуванието си от кланетата в Батак. Фактите са взети из средновековната история, а жесток тук е само главнокомандувачият. Никой спашия не изпълнява заповедта му да убие едно християнско дете, намерено до мъртвия му баща — воин. Пашата го промушва, но идва възмездие — пристигат три коня с безжизнените му синове. Последният параграф от студията разглежда отражението на Освободителната война (за румънците за независимост) в стиховете на В. Александри, Дж. Кошбук, Ал. Мачедонски, Ал. Пелимон, Гр. Градия, както и в романите на Ал. Пелимон и Дуилиу Замфиреску.

Румънският учен Михай Морару разглежда ролята на „Нравственоучителната повест в румънската и българската литература в началото на XIX в.“ (в текста погрешно XX в.) за създаване на вкус към литературното четиво и за насърчаване на оригиналната литература. Въпросът е разгледан много по-подробно в друга негова статия, отпечатана като послесловие към една двутомна монография на Н. Картожан.⁶

С присъщата и ерудиция и добросъвестно старание да достигне до изворите и да се издигне до най-верните извори Стефана Таринска проследява всички етапи на връзките и взаимодействията между „Софроний Врачански, румънското общество и румънската литература“, от първите контакти на българския книжовник с тях още в Арбанаси, Враца и Видин, та до влиянието на румънската културна среда в Букурещ за преводаческата му и издателска дейност. Бих искал да изтъкна едно досадно премълчаване от българските литературни историци на един факт. Не В. Киселков в 1963 г. е разкрил, че автор на преведената от Софроний книга „Гражданско позорище“ не е Вилхелм Стратеман, а Амброзуис Марлианус. Това го е направила още в 1942 г. Ариадна Камариано в статия, цитирана от Таринска на с. 197, бел. 45. Ар. Камариано тръгва от констатацията, че произведението на Стратеман не е превеждано на гръцки, а приписваният на Н. Маврокордат гръцки превод е на съчинението на Марлианус.⁷ Този неин принос беше направен достойно на българската публика от К. Велики в 1945 г. в първата му българска книга.

⁶ Mihai Moraru. Postfață. Cărțile populare-incercare de definire structurală; N. Cartoajan. Cărțile populare în literatura românească. București, 1974, vol. II, p. 481—519.

⁷ Ар. Камариано разглежда българския превод на с. 287—288.

Николай Жечев използва богата информация, за да обясни социално-икономическите и демографско-историческите условия, които превръщат през втората четвърт на века Букурещ в най-голям български емигрантски културен център, което пък определя богатата „Културна дейност на българската емиграция в Букурещ през 30-те години на XIX в.“, свързана със създаването и развита на редица румънски институции на културата. Стира се на подтика, даден за тази дейност от Венелин, който наистина още е пристигнал от си в Букурещ си е поставил такава цел: „Ще се постарая да им вдъхна живот.“ Разглежда обстойно приноса на българските интелектуалци в Букурещ за развитието на новобългарското образование, педагогическите възгледи на Кипиловски и Селимински, приноса на братя Мустакови за закрепването на Габровското училище, ктиторските инициативи на М. Кифалов. В друг раздел проследява възгледите за историческите знания и опитите на Кипиловски да издаде история на българския народ, като черпи изобилен материал от неговите обявления и писма до Райно Попович. Изтъква значението на българската емиграция в Букурещ за интензивните връзки на българите с Венелин през последните години на неговия живот. Документирено пише историята на неуспешния опит да се основа българска печатница в Букурещ. От 30-те години до Освобождението Букурещ остава най-големият български задграничен културен център.

Русин Русинов разглежда най-важния период (1822—1826), когато действително е изиграл голяма роля „Брашов в културното развитие на българите през Възраждането“. Привежда свидетелства за икономическите и културните фактори, допринесли българските интелектуалци и търговци в Брашов да заемат за кратко време не само чедно място в това културно развитие, но и да му определят модерни, прогресивни насоки. Трябва да направим няколко уговорки. Вдъхновител и ръководител на филологическото дружество е Васил Ненович. „Рибният буквар“ е само най-високото му постижение. Ив. Селимински пребивава в Брашов една година (през 1824—1825 г.) и е само свидетел на последните разисквания в дружеството. Кипиловски идва в Брашов само за няколко месеца през 1825 г., след замиванането на П. Берон, и е представител на Българското филологическо дружество от Кишинев. Васил Ненович е учил в княжеската академия „Св. Сава“ в Букурещ преди 1812 г., Райно Попович — преди 1818 г., Петър Берон му е ученик след това в Котел и в 1820 г. отива в Букурещ. Освен това до идеята да отбележат звука Ъ с б (с дъгичка) П. Берон, а отначало и В. Ненович достигат не под влияние на румънския правопис. Ако бяха търгнали от тогавашната румънска правописна практика, те още тогава щяха да възприемат употребата на буквата Ъ. А Кипиловски е представител на Кишиневското фи-

дологическо дружество — то е възприело белега А (с чертица). Така пишат докрай Кипиловски и Кифалов.⁸ Лингвистът Р. Русинов се спира бегло на тези формални различия, значението на които Селимински преувеличавал. Авторът изтъква решителната роля на брашовските книжовници за изграждането на новобългарския книжовен език, за принципите на който били единодушни.⁹

Румънският учен Йон Константин Кицимия в краткия очерк „Полска книга, проникнала в българската литература чрез посредничеството на румънската — „Барбара Убрих“¹⁰ и нейният автор“ коригира общоприетото мнение, че зад инициалите И. К. на автора на сензационната книга за зазиданата жива калугерка се криел Игнаци Крашевски. Той доказва, че автор е Владислав Кулчицки, който се е подписвал между другото и с псевдонима Игнаци Кулчицки. Професор Кицимия обещава в друг очерк да проучи структурата на преводите на повестта на румънски, български и сръбски, за да установи филиацията.

Лаура Баз-Фотиаде, която напечата напоследък приноси проучвания за проблеми и автори в българския периодичен печат в Румъния през Възраждането, разглежда някои „Литературни проблеми в двуезичните българо-румънски вестници, излизали в Букурещ и Браила през XIX в.“. Интересни са езиковите ѝ наблюдения върху статиите в „Будущност“. Статиите на постоянния му румънски сътрудник Б. П. Хасдеу са превеждани на български от Раковски. А. Д. Великсин превежда на румънски статиите на Раковски, без да „държи сметка за езиковата специфика на оригинала“, на румънски език от 60-те години с подчертано френско влияние, като даже много често употребява френски изрази. А в „Бранител“ началото на романа „Асен“ от Зигмунд Милковски е напечатано на румънски в превод от Д. Великсин и на български в превод на Георги Загоров. Д. Великсин, увлечен от патриотичен възторг, често пъти става съавтор, като поетизира текста на оригинала.

Последната студия в сборника е „Билингвистичната поезия на Димитър Великсин“ от Илия Тодоров. Авторът владее отлично материала и методологията на неговото научно оползотворяване. За да обясни творческата съдба на най-добрия български билингвистичен поет през Възраждането, той уточнява

редица теоретически въпроси на билингвизма: отношението между национална принадлежност и чуждозиково творчество, включването в историята на съответната литература на билингвистични творци, стойността на чуждозиковото творчество, творческата криза на писателите-билингвисти. След това ни се разкрива литературното дело на Великсин като румънски поет, изявил се като такъв с 20-тина стихотворения на румънски и едно на гръцки, като български поет с 15-ина, писани на български и 10-ина на френски. В много от румънските си стихотворения той засяга теми, които го възбудят като българин, а има тематично единство или поне близост между негови румънски и български стихотворения. Като поет Д. Великсин е израснал под влиянието на съвременната румънска, пък и френска поезия, затова като български поет той прави веднага впечатление със своята мелодичност, плавност и ритмическо разнообразие. Авторът прави интересна атрибуция, която разкрива образа на Великсин като поет-революционер, доказвайки, че Великсин си е служил и с псевдонима Див Дядо.

Д. Великсин е владеел много добре четирите езика на своя поетически израз, но ако се поставя въпросът за влияние на някой език, то е преди всичко на френския. То се проявява и в румънските му статии, както беше посочила Л. Баз-Фотиаде, и в българските му стихотворения. Защото чужди думи, които Илия Тодоров открива (с. 279—280) в някои български стихотворения, не са винаги румънски. „Шайка“ е турска дума, съществуваша и в български, и в румънски; фонд, форма, випера, кангрена са и френски думи; а „бурса“ със значение на „кесия“ не може да бъде румънска. Едно от първите румънски стихотворения на Великсин, „Hora mării“ е подписано Velissin si Săwescu. Това е майката на поета-символист Олиу Чезар Съвску (1866—1903), роден в Браила, която се е занимавала с поезия.

Студията на Ил. Тодоров поставя и изяснява много въпроси от сложния творчески и жизнен път на този поет, публицист, преводач и революционер. Сигурни сме и желаем той да продължи изследванията и творческата преработка на огромния събран материал до размерите на монография, посветена на живота, билингвистичното поетическо творчество, публицистиката и личността на този позабравен поет. Само той може и трябва да го направи. Никой досега не е събрал такава почти изчерпателна библиография на творчеството му. В Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, București, 1979, p. 899, са отбелязани други три румънски стихотворения на Д. Великсин: във В. Reforma, VIII, 1866, бр. 15 и 27; и в Trompeta Carpaților, VI, 1868, бр. 599. А освен това във В. Telegraful VII, бр. 1547 от 8 юни 1877 г. Д. Великсин публикува откъс от голяма дидактическа поема „Morală istoriei și morală socială“. А освен това румънският учен П. Цугуй пу-

⁸ П. Бояджиев. „Рибният буквар“ — подтици и влияния. — Литературна история, кн. 5, 1979, с. 66—73.

⁹ Най-задълбочено въпросът е разгледан от съветския учен Г. К. Венедиктов в статията, публикувана в сб. „Славянское и балканское языкознание“. М., 1979, с. 246—263.

¹⁰ Българският превод е със заглавие „Варвара Убрих“.

бликува¹¹ някои нови данни из биографията на Д. Великин (опитът му да получи чрез Министерството на просветата стипендия от настоятелството на българското училище в Болград, за да отиде да следва в Париж), както и сведения за някои неосъществени творчески проекти, за които говори Л. Баз-Фотиаде (с. 257, бел. 27 в разглеждания сборник): да издаде пълен превод на румънски на романа „Асен“, като в книгата щели да бъдат прибавени и оригинални румънски стихотворения на Великин, всички неиздадени и непознати: *Un suspin pentru Bulgaria, Un episod din viața lui Asan, Necesitatea concordiei, Durerea de gîngie, O idee asupra Orientului, Sclava liberată, Un apel la viață*.

Няколко думи за библиографията, с която завършва сборникът. Златка Юфу и Елена Сюпор са автори на първата част, на излезлите в Румъния (а не само на румънски) книги и статии, а Трендафил Кръстанов — на излезлите в България. Въпреки че приносите в сборника са дело на проблемни групи, които са си определили и съгласували целите и методите, този път това не е било направено. Зашото в българската библиография са отразени не само литературните взаимоотношения, но и исторически и етнографски, както и преводите на румънски класици от XIX в. В крайна сметка принципът е по-добре да има излишни неща, отколкото да се изпуснати съществени приноси. А имаме право да бъдем зискатели към предлаганата библиография. Тя е наистина най-добрата от всички, съставяни досега, но може да се смята само като принос за една бъдеща научна и изчерпателна румъно-българска библиография за нашите литературни взаимоотношения.

Щом е споменат колективният труд „Д-р Иван Селимински“ (С., 1962), то с още по-голямо основание е трябвало да се посочи и монографията на Михаил Арнаудов от 1938 г., пък и не само тя. Пропуснати са две книги на Василе Христу: „Въстаници и чорбаджии“ и „Замфир Арборе и българските революционери“ от 1947 г., както и статията му *Les Bulgares, oeuvre inédite de Zamfir Arbore*. — *Balkanica, I, 1938, Bucarest, p. 96—147*. Колкото и непознато да е, пропусната е книгата на най-големия радетел за румъно-българско приятелство, Петре Константинеску-Яш, *Despre români și bulgari, Contribuții istorice la prietenia româno-bulgară*. București, 1949. Тук има три статии за Ботев. Освен това книгата завършва с първата румъно-българска библиография от 160 заглавия. Тук намираме

неотбелязаните от Юфу — Сюпор една статия на Д. Н. Минчев, пет на П. Константинеску-Яш, шест на Василе Христу. И не е пропусната там книгата на Conts. George Munteanu. *Literatura pororăna bulgară*. București, 1940, чиято първа глава е посветена на „политическо-културни връзки в миналото между румъни и българи“, преди всичко на нашето Възраждане в Румъния. Пропусната е една книга, която и сега все още е основен труд, използван даже като единствен извор в много статии, включени в библиографията. Това е Н. Н а ч о в. *Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877 г.* — СББАН, XV, 10, С., 1921. В нея за пръв път се говори подробно за българските задгранични културни средища в Румъния: Римник, Брашов, Букурещ, Браила, Гюргево, Плоещ.

Ако рече човек да потърси в тези библиографии проучванията на румънски и български учени за въздействието на румънската литература в поезията на Вазов, ще види, че най-важните приноси са пропуснати: „Петър Христофоров. Творческото развитие на Ив. Вазов. Ранни влияния. ГСУ ИФФ, XI—1944; Величко Вълчев (в *Românoslavica*); както и поне три научни съобщения на международни форуми, направени от румънския учен Валентин Гр. Келару. Пропуснати са и взаимоотношенията ни в областта на народните повести, например във връзка с новобългарския превод на „Александрия“ — трудовете на Л. Милетич, К. Мирчев, Г. Данчев (в *Românoslavica*). Пропуснати са и книги и статии за рецепция в югоизточноевропейския ареал на западноевропейски автори и произведения (А. Камариано-Чоран за Мармонтел, Л. Ванков за Телемах).

С голямо съжаление трябва да отбележа някои езикови слабости в този ценен приносен сборник, излязъл под ръководството на такива авторитетни институти и членове на редакционна колегия. До голяма степен това се дължи на първоначалния неиздържан превод на статиите на румънските учени, които Пеню Русев се е виждал принуден да поправа основно, а понякога да превежда отново. Не е прегледал превода на статията на Михай Морару, където се натъкваме на изумително непознаване на литературния материал от страна на случайния преводач. Ето няколко примера: „парабола на носорога“ вместо „притча за инорога“ (с. 171); „Световна библиотека“, препоръчвана от Елиот „вместо „проектирана от Елиаде“ (с. 172); „Pilde filosofesti“ е наистина „философски примери“, обаче когато става дума за „Видински сборник“ на Софроний, това са „Философски мудрости“ (с. 173); на румънски език прилагателното *roman* означава римски или латински, а *romanic* е романски — така че става дума за „латински“ (а не романски) произход на румънските обичаи (с. 174); „Cicluł inițiativ“ не може да се преведе „инициативен цикъл“, а „цикл романи за посещаване“ (с. 175); „Le-

¹¹ Pavel Tugui. *Preocupări la unii scriitori români din secolul al XIX-lea despre soarta popoarelor din Balcani*. — В: Dr. Petar Beron (1800—1871). *Colocui consacrat activității scriitorului bulgar în România* (București, Brașov, Craiova). Craiova, 1976, p. 6—7, 12—14. 26—29.

genda Troadei“ или „Romanul Troiei“ не е „История на Троя“, а „Троянска притча“ (с. 176). А и досадна е употребата на „просветителски“ вместо „просвешенски“.

Много от публикуваните тук статии са плод на дългогодишни проучвания на авторите, чиито основни резултати са вече оформени в книги, излезли преди статиите (Кр. Генов, Ил. Конев), или след предаването ѝ в редакцията (Г. Димов, М. Морару). Други са част от поредица статии, които

постепенно ще се оформят в една изчерпателна монография (Н. Жечев). Библиографията, в която е участвувала Елена Сюпюр, е само част от богатата библиография, която тя е използвала в приносната си книга *Relații literare româno-bulgare în perioada 1878—1918*. București, 1980. А това е само един от показателите за сериозността и научната стойност на разгледания сборник.

Пирин Бояджиев